

УДК 272/273:2-675]316.422:2-1-0511.Контар
DOI 10.35423/2078-8142.2023.2.1.9

А. О. Шиманович,
кандидат філософських наук,
докторант кафедри богослов'я та релігієзнавства
Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
e-mail: schimanovich@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>

ЕКУМЕНІЧНІ ПРИНЦИПИ ЦЕРКОВНИХ РЕФОРМ У БОГОСЛОВ'І ІВА КОНТАРА

Характерна особливість того внеску, що його здійснив теолог-домініканець Ів Контар у католицьку думку ХХ ст., полягає у виразній екуменічній відкритості дослідника, у його богословській інклюзивності, турботі про буття Церкви в модерному світі та пророчому реформаторському пафосі, які були вповні органічно поєднані зі знанням і поцінуванням з боку Контара найглибших, найцінніших шарів древньохристиянської традиції часів нерозділеної Церкви. В основу даної статті покладено детальний огляд трьох засадничих трактатів І. Контара, у яких теолог докладно розгортає свою екуменічно орієнтовану програму здійснення ефективних і zarazом безпечних реформ у Церкві: «Роз'єднані християни», «Справжня й хибна реформа в Церкві» та двотомна праця «Традиція і традиції». Актуальність даної розвідки для українського релігійного поля зумовлена численними кризовими явищами в житті сучасних традиційних християнських деномінацій, їхніми почасти невизначними формами самоосмислення й самопрезентації, непереконливою риторикою у комунікації з наскрізно секулярним світом, а також не завжди вдалим й ефективним способом горизонтальної мережевої взаємодії з новопосталим громадянським суспільством України. Відтак, дане дослідження може стати посутньою спробою популяризації й унаочнення одного з найбільш амбітних, всеосяжних і, зрештою, вдалих реноваційних

церковних проєктів ХХ ст., який може бути покладений в основу процесу формування оновленої богословської ментальності сучасних українських християнських спільнот.

Ключові слова: католицизм, екуменізм, реформа, традиція, миряни, оновлення.

Теолог-домініканець Ів Конгар (1904–1995) слушно вважається не лише одним з найбільш плідних католицьких мислителів ХХ ст., «неослабним опонентом нацистської філософії та ідеології» [11, с. 219], справжнім «творцем попередньої програми *nouvelle théologie*» [16, с. 41], але також і тим, хто здійснив головний внесок у рішення II Ватиканського собору, безпосередньо вплинувши на процес написання його базових підсумкових постанов [12, с. 477]. Утім, найбільш важливим видається те, що саме Конгар запропонував на огляд академічної богословської спільноти фундаментальну й ретельно відрефлексовану програму зі здійснення доглибних, обґрунтованих і ефективних реформ у Католицькій Церкві, яка на середину ХХ ст. опинилася у радикально новому культурному, інтелектуальному та соціально-політичному контексті.

П. Келлі зауважує, що «основним богословським інтересом Конгара, який більшість вчених пояснюють його вихованням у протестантському місті Страсбурзі, був екуменізм» [14, с. 150]. Водночас Дж. Кьорвен схильний вважати, що витoki екуменічної ментальності Конгара слід шукати у періоді німецької окупації його рідного міста Седан під час Першої світової війни. Батька майбутнього теолога полонили і ув'язнили, а місцевий католицький храм був зруйнований під час бомбардувань. Тож Кьорвен висновок, що ентузіазм Конгара стосовно можливостей екуменізму має бути пояснений тим, що в цей час, сповнений невимовних скорбот, «він був неймовірно зворушений великодушністю місцевого протестантського пастора, котрий дозволив місцевим католикам проводити богослужіння у протестантській каплиці впродовж усієї війни» [15, с. 106].

Тож не дивно, що однією з перших розгорнутих праць Конгара стала книга екуменічного напрямку *Chrétiens désunis: Principes d'un "œcuménisme" catholique* (з фр. – «Роз'єднані християни: принципи католицького екуменізму») [2; 3], видана у 1937 р. У цьому дослідженні автор заклав базовий принцип екуменічної діалогічності як незмінну далекоюсяжну мету для усіх своїх подальших богословських розвідок. На початку книги Конгар наводить наступну тезу: «Той, хто одного разу відчув біль розбитої єдності, не має права зупинитися у своїх зусиллях щодо возз'єднання, у своїй якнайбільшій вірності, мужності та повній самовідданості» [3, с. 3]. Насамперед дана розвідка важлива тим, що вона містить в собі оригінальні роздуми автора над засадничим питанням щодо сутності Церкви. У цій праці Конгар вже виявляє ознаки виразно тринітарного мислення, наполегливо оперуючи поняттям *ecclesia de trinitate* (з лат. – «Церква Трійці») [3, с. 55–56], яка одночасно є й *ecclesia ex hominibus* (з лат. – «Церква з людей»). Нині Божественне буття Церкви здійснюється «в людському режимі, пристосоване до умов грішних людей» [3, с. 64], але у прийдешній есхатологічній реальності це буття Церкви буде позбавлене відносності й затьмареності, воно досягне телеологічного звершення, буде дароване у безпосередній і досконалій духовній формі. Автор нагадує: не йдеться про дві Церкви, а про два *аспекти*, два кути зору на єдину еклезію реальність [3, с. 80]. Щоправда, безперечний пріоритет надається *ecclesia de trinitate*, до якої *ecclesia ex hominibus* спрямовується як темпорально-протяжний і «динамічний процес входження у Божественне життя» [1, с. 267]. Усі властиві *ecclesia ex hominibus* ієрархічні структури, юридичні елементи, таїнства та всі інші форми земного служіння вірян підпорядковуються й звершуються у досконалому бутті *ecclesia de trinitate*.

Найважливішою програмною працею Конгара, яка окреслює його цілісне бачення церковних реформ у душі виваженого екуменізму, стала робота під назвою *Vraie et fausse réforme dans l'Église* (з фр. – «Справжня й хибна реформа в Церкві») [9]. У цьому трактаті, опублікованому в Парижі у 1950 р., розуміння Конгаром сутності Церкви не зазнає істотних змін порівняно з розглянутою пра-

цею *Chrétiens désunis*. Залишаючись у межах раніш запропонованої дистинкції між *ecclesia de trinitate* та *ecclesia ex hominibus*, Конґар вдається лише до нового слововжитку, оперуючи такими бінарно-опозиційними поняттями, як *інституція* та *спільнота вірних* (*congregatio* або *collectio fidelium*) [9, с. 95–98], а також *центр* і *периферія* [9, с. 274–276] (які Конґар нерідко замінює синонімічними для нього термінами *структура* й *життя*). Подібне термінологічне новаторство було зумовлене бажанням теолога здійснювати розвідку водночас і у сакраментальній, і у соціологічній площинах. Ще одним очевидним наміром такого понятійного вибору було увиразнити, загострити стрижневу дослідницьку мету стосовного того, як саме, виходячи з яких уявлень про Церкву і за допомогою якого інструментарію люди можуть приступати до реформування Церкви, не загрожуючи завдати Тілу Христовому болісних ран та схизм.

Передовсім у цьому трактаті Конґар перестерігає від будь-яких можливих закидів на свою адресу, акцентуючи у якості першорядного поштовху до написання праці «любов і вірність», а не критиканство по відношенню до Церкви, щоправда, у якості уточнення автор одразу додає, що понад усе ця книга є плодом «всеохоплюючої любові та абсолютної вірності по відношенню до Істини» [9, с. 15]. Менше з тим, після публікації цього дослідження, а також на тлі енцикліки папи Пія XII *Humani generis* (1950) [13], з 1952 р. Конґар був зобов'язаний надсилати всі свої наступні книги цензорам у Рим для проведення експертизи, а деякі вже наявні у католицьких семінаріях праці теолога було вилучено [14, с. 2]. До того ж у вступі до розглядуваного трактату Конґар наголошує, що праця насамперед присвячена теоретичному аналізу місця реформ в житті Церкви, і лише у якості факультативної підтеми – розробці можливих векторів практичного впровадження реформаційних проектів [9, с. 8]. Упродовж всього дослідження Конґар час від часу попереджає про неефективність поверхово-показових змін, які не торкнулися б сутнісних проблем. Але водночас він обережно нагадує, що протягом попередніх століть цілком справедливі, обґрунтовані ініціативи із впровадження церковних реформ призво-

дили до болісних розколів, які лишаються незціленими й донині [9, с. 231, 239]. Саме тому у назві книги йдеться не про реформу Церкви, а про реформу в Церкві, що мало б підкреслити необхідність забезпечення Церкви від будь-яких потенційних розділень під час здійснення реформ.

На початку розгортання свого концептуального бачення реформ Конгар постулює тезу щодо важливості невинної саморефлексії й самокритики (*autocritique*) з боку Церкви на предмет адекватності свого наявного стану, що є незамінною практикою для будь-якого духовного організму [9, с. 35]. Чотири принципи релевантної церковної самокритики, згідно з Конгаром [9, с. 39–43], можна звести до чотирьох пунктів:

1. Самокритика Церкви повинна бути чесною, незалежно від гіркоти отриманих висновків після здійснення вичерпного неупередженого самоаналізу. Надмірна стурбованість щодо збереження усіх наявних традицій унеможливує чесне визнання необхідності впровадити будь-які, навіть найбільш нагальні, обґрунтовані покращення й адаптації [9, с. 41].

2. Надійність початкових теоретичних засновків (*le sérieux de ses bases*). Церковна самокритика повинна усвідомити й переконатися, що вона справді обізнана із ситуацією в Церкві за часів апостолів, що її бажані цілі бодай в імпліцитній формі містяться у вірі апостолів з оперттям на новозавітні тексти, і що вона має попередників-однотумців з новітньої історії Церкви (у якості прикладу Конгар наводить двох понтифіків-реформаторів – Лева XIII і Пія X). Водночас конструктивна самокритика нерозривно пов'язана з глибоко відрефлексованою еклезіологією та оновленим відчуттям Церкви для розширеного пастирського застосування отриманих результатів [9, с. 42].

3. Надання відчутної ролі мирянам і уможливлення їхнього залучення як до обговорення кризових явищ в сучасному житті Церкви, так і до активної реалізації ними церковного оновлення через здійснення апостольської місії у світі [9, с. 42].

4. Перевідкриття автентичних витоків віри й богослов'я (*ressourcement*), які містять у собі «найглибшу церковну Традицію»

[9, с. 43] (перше тисячоліття), що надає теологам спроможність самокритично взоруватися на історичні приклади й аналогії без заподіяння шкоди церковній єдності, не ставлячи під загрозу цілісність і непошкодженість Тіла Христового.

Цілковито в душі древніх отців Церкви, котрі будь-які свої богословські трактати створювали з інтегральним пастирським цілепокладанням, Конґар визначає взаємини Церкви зі світом у модерну добу у такий спосіб: «Було помічено, що душпастирська діяльність Церкви вже не мала впливу на великі маси людей, зокрема на найбільш непохитних і енергійних з них. Звісно, тому що люди радше тілесні, ніж духовні, але також з причини наших власних обставин – і священників, і мирян, – адже ми приносимо людям те, що Христове, у формах, успадкованих від почесного минулого (але, тим не менш, минулого) у жестах і формулюваннях, які є лише “обрядами”, що їх недостатньо для пробудження або відображення життя» [9, с. 25]. Важливо, що Конґар закликає до христосентричного оновлення не через поверхову реставрацію церковного минулого, не здійснюючи некритичне й неадаптоване впровадження у ХХ ст. старовинних богословських моделей із глибин історії, а за допомогою творчої «зосередженості на Христі і його пасхальній таїні» [9, с. 338]. Не йдеться про поверховий «бібліцизм», про зверхнє ставлення до постновозавітної традиції чи революційну жагу до її маргіналізації. Навпаки, патристичні богословські візії епохи нерозділеної Церкви у світогляді Конґара мають статус взірцевих здобутків. Тож основоположний намір теолога може бути визначений як спроба здійснення повороту від «менш глибокої до більш глибокої традиції; виявлення найбільш ґрунтовних джерел» [9, с. 601–602]. Але безперечним є те, на що звертає увагу Г. Флін за допомогою вдалої гри слів: принаймні до 50-х років *ressourcement* (з фр. – «повернення до джерел») у баченні Конґара було невіддільним від необхідності *recentrement* (з фр. – «повернення у центр») постаті Ісуса Христа [11, с. 225].

У питанні щодо історичних витоків основних церковних реформ Конґар тримався думки, що вони зазвичай були інспіровані на периферіях, водночас центральні органи церковної влади слугу-

вали у якості стримуючого чинника, форпосту традиціоналізму. Визнаючи, що зрідка реформістські ініціативи таки виникали в осерді церковного життя під впливом церковного проводу [9, с. 274–275], теолог намагається обґрунтувати свою візію про центр як надійний гарант континуальної неперервності вчення, тягlosti усталених структур, збереження традиційних форм мислення й життя, а про периферію як про першочергове історичне джерело істотних змін, двигун церковного оновлення й прогресу: «Головним чином, ініціативи та новизна приходять з периферії, від Церкви на її пограниччі. Центральні органи виконують особливу функцію підтримувати єдність і безперервність. Вони особливо проявляють харизми, які забезпечують апостольство» [9, с. 276]. Рухи богословського оновлення мали шанси на успіх виключно у разі опертя на широкі «низові» периферійні кола, але центральні структури Церкви були і мають бути тим відповідальним легітимуючим органом, що забезпечує вдалу практичну імплементацію запропонованих змін у душі непорушної єдності [9, с. 282]. Певна діалектична напруженість між центром і периферією є неминучою, але запорукою бажаної єдності між ними Конгар пропонує вважати всепроникне упокорення всієї церковної повноти Божому Духу: «Певна напруга вписана в наш послух Духу, тобто у взаємини або взаємообмін між двома однаково необхідними полюсами. І ця покора є вповні істинною лише тоді, коли вона досягає обох полюсів і просякає все між ними» [9, с. 287].

Слід додати, що дехто з дослідників ставив під сумнів функціональну корисність подібної методології Конгара через занадто поляризоване функціонування двох категорій [10, с. 116–117]. Г. Бьорсма з помітною обережністю ставиться до цього категорійного розрізнення Конгара і, зокрема, пропонує не створювати теоретичну базу для внесення дисбалансу між священницьким і мирянським служіннями як відповідниками Конгарового «центру» та «периферії». Бьорсма нагадує, що «миряни, з їхньою орієнтацією на мирські справи, не мають меншої відданості Церкві, ніж ієрархія. І обов'язки як сумлінно зберігати залог віри, так і представляти необхідні реформи, є сферою відповідальності всієї Церкви, навіть

якщо ролі всередині Церкви можуть різнитися» [1, с. 273]. Примітно те, як в іншій своїй праці Конгар підважує свій раніш запропонований дуалізм і нагадує про органічну єдність мирянської та священницької складової в особі кожного рукопокладеного служителя: «Слід проголосити дуже важливу істину, про яку ніколи не можна забувати: священник, єпископ, папа – це передусім мирянин. Він повинен бути охрещений, стати християнином, принести своє життя в духовну жертву, причащатися, каятися, бути благословеним, звершувати своє спасіння. Неможливо розділити його особисте релігійне життя, життя мирянина, і релігійне життя, властиве його посаді, життя єпископа або священника: обидва поєднані в одній єдиній долі, долі однієї людини» [7, с. 181]. Із часом, у другому томі пізньої трилогії «Я вірю у Святий Дух» (1979–1980), Конгар також писатиме, що застосована ним у попередніх працях методологія була недосконалою, оскільки була надміру просякнута мисленням у дуалістичних категоріях. Згадуючи про своє «помилкове протиставлення» та «різкий поділ» між ієрархією та мирянами, Конгар зізнається, що він працював «надміру вузько в контексті дуалізму та здійснював занадто радикальне розмежування між інституцією, що походить від Христа, та вільними порухами з боку Святого Духу» [4, с. 11].

Інша важлива для теми даного дослідження праця Конгара *La Tradition et les traditions* (з фр. – «Традиція і традиції») була опублікована в двох томах у 1960 та 1963 роках [5; 6]. Ця книга ілюструє, що основна інтенція Конгара полягала не лише в адекватному й обґрунтованому оцінюванні актуального стану справ у католицькій теології, і навіть не у ретроспективному відстеженні проблемних історичних напрямів розвитку західної християнської думки. Передусім наміри теолога містили у собі і створення цілісної, монументальної й ретельно сконструйованої еклезіології (цей намір йому так і не вдалося втілити), і пожвавлення екуменічної активності Католицької Церкви, і привернення уваги богословів до людського повсякдення, але насамперед – здійснення цілісної й злагодженої реінтеграції Церкви, Біблії і Традиції у світлі думки раннях отців Церкви, яких Конгар вважав «колективною персоніфі-

кацією» зразкового періоду нерозділеної Церкви – золоті доби святоотцівської писемності [8, с. 447]. Г. Бюрсма розрізняє кілька центральних принципів для програми богословського оновлення Конгара: «Визнання надприродної присутності Святого Духу в Церкві, відновлення типологічного тлумачення Писання та належна оцінка ролі літургії у передачі Традиції. Ще однією істотною опорою для Конгарової платформи *ressourcement* була роль Отців Церкви і самого Писання як нормативних пам'яток “живої Традиції”» [1, с. 236]. Біблія, у розумінні Конгара, це богонатхненна книга про Спасителя, створена в Церкві і для Церкви, відповідно, впродовж історії «інтерпретація Писання відбувалася всередині Церкви під проводом Святого Духу і завжди з прив'язкою до Христа» [1, с. 229]. Також для Конгара був очевидним сакраментальний характер Біблії та недостатність буквально-історичної екзегези для вичерпного розуміння сакральних текстів, що змусило його прислати до обстоювання легітимності саме типологічного тлумачення Писання в душі постнікейських отців [8, с. 64–85].

Водночас патристична доба у світогляді дослідника-домініканця – це час, коли з'явилися взірцеві зразки тлумачення Слова Божого, а віра апостолів «набула чітко окресленої форми з баченням щодо необхідності усунення певних інтерпретацій, котрі були відхилені як єретичні» [8, с. 444]. Взаємодію отців Церкви з біблійними текстами Конгар відмовляється розглядати у суто раціональних категоріях, не ототожнюючи багатопланову святоотцівську екзегезу з лише аналітичною інтелектуальною роботою: «Отці не вважали Писання лише джерелом знання: для них воно є першоосновою спасіння й удосконалення, якщо коротко, християнського життя» [8, с. 380]. До того ж, уникаючи штучного протиставлення Біблії та Традиції як нібито двох відмінних джерел віри, Конгар наполягав, що всі засадничі догмати християнства «є водночас повністю біблійними, і повністю патристичними» [8, с. 445], позаяк упродовж церковної історії жоден догмат, доктрина чи символ віри не базувалися виключно на Біблії без урахування Традиції, або ж виключно на Традиції з повним ігноруванням біблійних текстів [8, с. 168, 413].

Заради справедливості відзначимо, що Конгар вважав некритичну абсолютизацію святоотцівської спадщини за надмірну, гіпертрофовану й теологічно невиправдану практику [8, с. 441–443]. Богословські переконання Конгара давали йому можливість вбачати і в постпатристичній добі, і в подальших періодах богословського поступу чималу кількість прикладів вдалої творчої адаптації, розвитку і оновлення святоотцівської Традиції. Не варто ігнорувати й те, що Конгарова манера викладення аргументації, жага до всеохоплення та універсальності, загальна стилістика та літературна форма його праць унаочнюють очевидне перебування теолога під потужним впливом св. Томи та Тюбінгенської школи богослов'я [1, с. 237]. Тож можна принагідно висувати наступне: сутність реформаторських прагнень Конгара полягала у реактуалізації цілісної живої Традиції у якості «досвідної реальності віри» [1, с. 227], в увиразненні цінних ліній її історичного оформлення, критерієм для віднайдення котрих має слугувати сукупність пріоритетних біблійно-патристичних свідчень, утім, без поверхового нехтування і втрати корисних елементів більш пізньої Традиції, які мають стати при нагоді у сучасному житті Церкви та в актуальній культурі богословського мислення.

Стосовно ж того, як саме Конгар розумів сутність Традиції з її найціннішими складовими, Е. Ніколс зауважує, що в системі богословських поглядів теолога-домініканця першорядними системотворчими витоками Традиції є біблійні свідчення пророків та апостолів, а в унікальному і неповторному сенсі – сам втілений Син Божий, котрий дарований світу Богом-Отцем і є серцем Євангелії [17, с. 33–36]. А у постновозавітному сенсі, церковна Традиція – «це передача спасіння, християнського життя, реальності завіту» [8, с. 279–280]. Конгар пише: «Традиція – це схоплення (що варіюється у засобах і ресурсах, яке воно використовує) того скарбу, яким живе християнство володіло як реальністю від початку, і який здійснює поступове просування уперед як результат рефлексії, від рівня імпліцитного (*l'implicite vécu*) до рівня ясно зрозумілого (*l'explicite connu*)» [8, с. 363]. Тобто Традиція – це явище, яке має внутрішню логіку свого сталого розвитку продовж розгортан-

ня людської історії. Дослідження цього явища цілком можливе з використанням наукового інструментарію, але воно неминуче вислизає з-під будь-яких спроб з боку відстороненого науковця, не долученого до християнського життя, дати цьому явищу чітку, докладну і всебічну дефініцію. Лише Церква володіє внутрішніми критеріями оцінки феномена Традиції, духовним інстинктом виявлення і неспотвореного передавання універсальної Божої істини (*sensus catholicus*) та церковним відчуттям віри (*sensus fidei ecclesiae*). Лише Церква має здатність достеменно розпізнати невикривлену сутність свого канону або правила віри (*regula fidei*), що не обмежується сукупністю доктринальних положень, але вміщує в себе такі надраціональні площини церковної реальності, як богослужбово-літургичне поклоніння у молитві, індивідуальну аскетичку, общинне спілкування християн у вірі й братерській любові, моральне життя і досконалість святих.

Насамкінець, у якості висновку, варто акцентувати, що екуменічно орієнтована програма церковного реформування Іва Конгара – із властивими їй розмахом, глибиною, змістовністю, витонченістю та аргументаційною вичерпністю – це взірець вкоріненості теолога у власній богословській традиції, приклад достеменного знання найтонших ліній історичного розвитку богословської думки, але водночас це й еталон безпретензійної інклюзивності, шляхетного піклування про долю всіх християн у сучасному світі, а також смиренного схиляння колін перед величчю й свободою Божого Духу. Наслідуючи цілісне богословське мислення апостола Павла та провідних авторів патристичної доби, Конгар спромігся подолати неорганічне відділення життя Церкви як структури від духовного життя мирян. Його безперечна заслуга полягає у здійсненні амбітної спроби створити узагальнюючу пневматологічно-еклезіологічну синтезу, всеохоплююче холистичне богослов'я Святого Духу з єдиним вичерпним аналізом усіх форм багатовимірної активності Духу Божого в житті Церкви, хай навіть ця глобальна візія й розпорошена по надзвичайно вражаючій кількості праць невомногого й пасіонарного католицького мислителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boersma H. *Nouvelle Théologie and Sacramental Ontology: A Return to Mystery*. New York : Oxford University Press, 2009.
2. Congar Y. *Chrétiens désunis : Principes d'un « œcuménisme » catholique*. Paris : Éditions du Cerf, 1937.
3. Congar Y. *Divided Christendom: A Catholic Study of the Problem of Reunion*. London : Bles, 1939.
4. Congar Y. *I Believe in the Holy Spirit, Volume II: Lord and Giver of Life*. London : Geoffrey Chapman, 1983.
5. Congar Y. *La Tradition et les traditions : essai historique*. Paris : A. Fayard, 1960.
6. Congar Y. *La Tradition et les traditions : essai théologique*. Paris : A. Fayard, 1963.
7. Congar Y. *Lay People in the Church: A Study for a Theology of the Laity*. London : Geoffrey Chapman, 1985.
8. Congar Y. *Tradition and Traditions: The Biblical, Historical, and Theological Evidence for Catholic Teaching on Tradition*. San Diego, CA : Basilica Press, Simon & Schuster, 1966.
9. Congar Y. *Vraie et fausse réforme dans l'Église*. Paris : Les Éditions du Cerf, 1950.
10. Famerée J. *L'Écclésiologie d'Yves Congar avant Vatican II : Histoire et Église. Analyse et reprise critique*. Louvain : Leuven University Press, 1992.
11. Flynn G. *Ressourcement, Ecumenism, and Pneumatology: The Contribution of Yves Congar to Nouvelle Théologie*. *Ressourcement: A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 219-235.
12. Groppe E. T. The Contribution of Yves Congar's Theology of the Holy Spirit. *Theological Studies*. 2001. Vol. 62 (3). P. 451-478.
13. *Humani generis* (енцикліка папи Пія XII від 12.08.1950). URL: https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html
14. Kelly P. *Ressourcement Theology: A Sourcebook*. London : T&T Clark, 2021.
15. Kirwan J. *An Avant-garde Theological Generation: The Nouvelle Théologie and the French Crisis of Modernity*. Oxford : Oxford University Press, 2018.

16. Mettepenningen J. *Nouvelle Théologie – New Theology: Inheritor of Modernism, Precursor to Vatican II*. New York : T&T Clark, 2010.

17. Nichols A., O.P. *Yves Congar*. Wilton, CT : Morehouse-Barlow, 1989.

REFERENCES

Boersma, H. (2009). *Nouvelle Théologie and Sacramental Ontology : A Return to Mystery*. New York: Oxford University Press.

Congar, Y. (1937). *Chrétiens désunis : Principes d'un « œcuménisme » catholique*. Paris: Éditions du Cerf.

Congar, Y. (1939). *Divided Christendom : A Catholic Study of the Problem of Reunion*. London: Bles.

Congar, Y. (1983). *I Believe in the Holy Spirit, Volume II: Lord and Giver of Life*. London: Geoffrey Chapman.

Congar, Y. (1960). *La Tradition et les traditions : essai historique*. Paris: A. Fayard.

Congar, Y. (1963). *La Tradition et les traditions : essai théologique*. Paris: A. Fayard.

Congar, Y. (1985). *Lay People in the Church : A Study for a Theology of the Laity*. London: Geoffrey Chapman.

Congar, Y. (1966). *Tradition and Traditions : The Biblical, Historical, and Theological Evidence for Catholic Teaching on Tradition*. San Diego, CA: Basilica Press, Simon & Schuster.

Congar, Y. (1950). *Vraie et fausse réforme dans l'Église*. Paris: Les Éditions du Cerf.

Famerée, J. (1992). *L'Écclésiologie d'Yves Congar avant Vatican II : Histoire et Église. Analyse et reprise critique*. Louvain: Leuven University Press.

Flynn, G. (2012). *Ressourcement, Ecumenism, and Pneumatology: The Contribution of Yves Congar to Nouvelle Théologie*. *Ressourcement: A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Oxford: Oxford University Press, 219-235.

Groppe, E. T. (2001). The Contribution of Yves Congar's Theology of the Holy Spirit. *Theological Studies*, 62(3), 451-478.

Humani generis (Encyclical Letter of His Holiness Pope Pius XII). Retrieved from https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html

Kelly, P. (2021). *Ressourcement Theology: A Sourcebook*. London: T&T Clark.

Kirwan, J. (2018). *An Avant-garde Theological Generation: The Nouvelle Théologie and the French Crisis of Modernity*. Oxford: Oxford University Press.

Mettepenningen, J. (2010). *Nouvelle Théologie – New Theology: Inheritor of Modernism, Precursor to Vatican II*. New York: T&T Clark.

Nichols, A., O.P. (1989). *Yves Congar*. Wilton, CT: Morehouse-Barlow.

Andrii Shymanovych

Candidate of Philosophical Sciences (PhD in Theology), Postdoctoral student of the Department of Theology and Religious Studies, Ukrainian State Dragomanov University; Kyiv, Ukraine; e-mail: schimanovich@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>

Ecumenical principles of church reform in the theology of Yves Congar

Abstract

A characteristic feature of the contribution made by the Dominican theologian Yves Congar to the Catholic thought of the 20th century is the distinct ecumenical openness of the researcher, his theological inclusiveness, his concern for the life of the Church in the modern world, and his prophetic reformist pathos, which were quite naturally combined together with Congar's deep knowledge and appreciation of the most profound and most valuable layers of the ancient Christian tradition of the undivided Church's era. The article is based on a detailed review of three basic treatises by Yves Congar in which the author elaborates his ecumenically oriented program of implementing effective and at the

same time safe reforms in the Church: (1) Chrétiens désunis : Principes d'un "œcuménisme" catholique, (2) Vraie et fausse réforme dans l'Église, and (3) a two-volume study La Tradition et les traditions (Vol. 1: La Tradition et les traditions : essai historique; Vol. 2: La Tradition et les traditions : essai théologique). The relevance and topicality of this research for the sphere of Ukrainian religious life is determined by numerous crisis phenomena in the life of contemporary traditional Christian denominations, their vague forms of self-understanding and self-presentation, unconvincing rhetoric in communication with a deeply secular world, as well as not always successful and effective horizontal network interaction with the newly emerging full-fledged civil society of Ukraine. Therefore, this study can become an important and appropriate attempt to popularize and emphasize one of the most ambitious, comprehensive, and ultimately quite successful attempts of the 20th century Church renovation projects, which can be laid as a basis for the process of forming a renewed theological mentality of contemporary Ukrainian Christian communities.

Keywords: *Catholicism, ecumenism, reform, tradition, laity, ressourcement.*